

Informační zdroje pro VaV na Slezské univerzitě v Opavě

Jiřina KUDELOVÁ

Univerzitní knihovna Slezské univerzity v Opavě

jirina.kudelova@slu.cz

Jindra PLANKOVÁ

Ústav informatiky FPF Slezské univerzity v Opavě

jindra.plankova@fpf.slu.cz

INFORUM 2012: 18. konference o profesionálních informačních zdrojích
Praha, 22. – 24. 5. 2012

Abstrakt

Aktivní využívání elektronických informačních zdrojů a jejich propagace je jedním ze základních prvků informační činnosti Univerzitní knihovny Slezské univerzity v Opavě. Na aktivní využívání se zaměřuje řada předmětů vyučovaných v různých studijních programech realizovaných na SU v Opavě. Příspěvek má za cíl analyzovat a sumarizovat stav pokrytí a využití dostupných elektronických informačních zdrojů pro rozvoj vědy a výzkumu, a také shrnout přínosy pro výuku a vzdělávání ve vybraných studijních oblastech.

Slezská univerzita v Opavě

Slezská univerzita v Opavě je jednou z nejmladších českých univerzit. Je také jedinou, která vznikla zcela nově, bez návaznosti na existenci jiné předcházející fakulty. Snahy o založení univerzity sahají až do druhé poloviny devatenáctého století, avšak úspěšně byly završeny až v roce 1991, kdy Slezskou univerzitu tvořily Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné a Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě. Dnes má Slezská univerzita v Opavě tři fakulty, ke dvěma zakládajícím přibyla v roce 2008 Fakulta veřejných politik. Nedílnou součástí univerzity je také Matematický ústav, který se vyčlenil z Filozoficko-přírodovědecké fakulty počátkem roku 1999. V současné době na všech součástech Slezské univerzity v Opavě studuje asi 7 500 studentů.

Univerzitní knihovna Slezské univerzity v Opavě

Se vznikem Slezské univerzity v Opavě začíná svou působnost také knihovna, nejprve jako knihovni středisko později nazvané v Karviné Fakultní odborná knihovna Obchodně podnikatelské fakulty a v Opavě Ústřední knihovna Filozoficko-přírodovědecké fakulty. Obě knihovny pracovaly samostatně, nezávisle na sobě. Po vzniku Fakulty veřejných politik zajišťovala Ústřední knihovna FPF knihovnické a informační služby také pro studenty a akademické pracovníky této fakulty.

K 1. 1. 2011 došlo ke sloučení Ústřední knihovny FPF, Fakultní odborné knihovny OPF, Knihovny Matematického ústavu a vzniká Univerzitní knihovna Slezské univerzity v Opavě. Její součástí je také Německá, Rakouská, Ruská a Neuwirthova knihovna. Cílem sloučení všech knihoven na jednotlivých součástech univerzity byla snaha o sjednocení a zefektivnění služeb uživatelům knihovny. Fyzická vzdálenost obou míst – Opava, Karviná si přesto vynutila zachování dvou pracovišť. Fond celé knihovny tvoří více než 160 tisíc knihovních jednotek, tj. knih, audiovizuálních medií, závěrečných studentských prací, map apod. a cca 335 titulů periodik v tradiční i elektronické podobě.

Elektronické informační zdroje dostupné na Slezské univerzitě v Opavě

Ke zkvalitnění služeb přispívá zprostředkování přístupu k elektronickým informačním zdrojům. Univerzitní knihovna SU je členem několika konsorcií, jejichž prostřednictvím zajišťuje přístup do databází EBSCO, Journal Citation Reports, JSTOR, LISA, LISTA, Literature Online, Literature Ressource Center, OECD, ScienceDirect, Scopus, SpringerLink, Web of Science, Emerald a EconLit. Fyzikům a matematikům je určena služba IOPScience zajišťující přístup k informacím z oblasti matematiky, fyziky, astronomie a biomedicíny.

Využívání a propagace EIZ na SU v Opavě

Již více než 10 let knihovna zprostředkovává informace také elektronickou cestou a po celou dobu svého působení se snaží o propagaci a aktivní využívání těchto zdrojů a to nejen mezi studenty, ale i akademickými pracovníky Slezské univerzity.

První seznámení s EIZ nabízí studentům prvních ročníků v rámci informačních lekcí, které jsou pořádány každoročně se zahájením akademického roku v měsíci říjnu.

Na požádání jsou tyto lekce opakovány, popř. zaměřeny pouze na praktické ukázky využívání elektronických zdrojů se specifikací na daný obor i ve vyšších ročnících.

Dalším způsobem, jak přiblížit možnosti používání elektronických informačních zdrojů bylo vytvoření letáků v tištěné formě, které měli k dispozici studenti na všech součástech univerzity. Letáky obsahovaly výčet a charakteristiku zdrojů vhodných pro daný obor, ukázky vyhledávání a možnosti přístupu, i vzdáleného, ke zdrojům. Bylo vytvořeno sedm druhů letáků podle studijních oborů na fakultách v Opavě.

V letech 2008-2010 byla knihovna vyzvána k účasti na tvorbě předmětu Výzkum v ošetřovatelství, kde byla jedna přednáška věnována právě práci s elektronickými zdroji volně dostupnými i licencovanými, dostupnými na Slezské univerzitě v Opavě.

V roce 2011 byla ve spolupráci se studenty studijního programu Informační a knihovnická studia na Ústavu informatiky FPF vytvořena instruktážní videa, která provázejí uživatele při vyhledávání v jednotlivých databázích či portálech, popř. informují, jak s vyhledanými záznamy dále pracovat. Nejfrekventovanější jsou videa popisující práci s multioborovou databází Web of Science (106 x), s databází SpringerLink (97 x) a s citační databází Journal Citation Reports (96 x). Současně studenti vytvořili elektronické verze brožur zaměřené na jednotlivé studijní obory na opavských fakultách. Od doby papírových verzí se jejich počet zvýšil na sedmáct s ohledem na nově vznikající obory. Brožura obsahuje seznam databází vhodných pro daný obor, informace o jaký typ databáze se jedná, jaké druhy záznamů zprostředkovává, adresu webových stránek zdroje a způsob přístupu (volný/placený).

Zatím posledním počinem při propagování využití elektronických informačních zdrojů je účast knihovny při vytváření studijní opory Vyhledávání odborné literatury on-line v rámci projektu Inovace studijního programu ošetřovatelství na Slezské univerzitě v Opavě. Součástí opory jsou kromě typologie dokumentů a ukázek rešeršních strategií také možnosti vyhledávání odborných informací z volně dostupných i placených zdrojů. Vše je doplněno praktickými ukázkami zaměřenými na vyhledávání informací z oblasti zdravotnictví, lékařství a ošetřovatelství.

K aktivnímu využívání elektronických zdrojů jistě přispívá i to, že na Slezské univerzitě v Opavě studují budoucí knihovníci, informační specialisté, v současné době ve dvou programech: Knihovnictví a Informační knihovnická studia. V rámci odborných předmětů se studenti učí pracovat nejen s multioborovými a na informační vědu a knihovnictví zaměřenými databázemi, ale i s ostatní informačními zdroji.

Pracovníci Univerzitní knihovny SU také poskytují individuální konzultace, zejména akademickým pracovníkům univerzity, jak s jednotlivými elektronickými informačními zdroji pracovat, jak v nich vyhledávat, jak využívat citační databáze, apod.

Statistické ukazatele využívání EIZ na Slezské univerzitě v Opavě

Podle dostupných statistických ukazatelů jsou na Slezské univerzitě v Opavě nejvíce využívány databáze firmy **EBSCO**, ve kterých bylo v roce 2011 položeno 45 434 rešeršních dotazů. Přístup do této databáze má univerzita prostřednictvím účasti v projektu Národní knihovna ČR – zabezpečení elektronických zdrojů pro výzkum, vývoj a inovace. V rámci tohoto projektu jsou pro SU zpřístupňovány dvě nejvýznamnější databáze firmy EBSCO multioborová fulltextová databáze *Academic Search Complete* a na obchod, management, finance a ekonomiku zaměřená plnotextová databáze *Business Source Complete* a jako bonus zdarma *Library, Information Science & Technology Abstracts* – databáze z oblasti knihovnictví,

informačních zdrojů, informačního managementu apod. a databáze *GreenFILE* poskytující informace z oblasti ekologie a životního prostředí. Prostřednictvím platformy EBSCOhost je dostupná také databáze *Computers & Applied Sciences Complete*, tato databáze je věnována výzkumu a vývoji v informatice a aplikovaných vědních oborech. Dotazy v databázích LISTA a *Computers & Applied Sciences Complete* tvořily v roce 2011 - 12, resp. 10 % všech dotazů do databází EBSCO. Všechny uvedené rešerše byly zadány při 2532 vstupech a 3043 vyhledaných záznamů bylo zobrazeno v plném textu.

V meziročním srovnání je patrné, že neaktivněji byly databáze na Slezské univerzitě využívány v měsících dubnu (516 vstupů), listopadu (494) a říjnu (367) a asi pochopitelně nejslabšími měsíci byly srpen (19), červenec (43) a září (47) a s podivem také leden (54). Ovšem s počtem vstupů nekoresponduje počet zadaných rešerší. Nejvíce dotazů bylo do databází EBSCO zadáno v měsících listopadu (13 641 dotazů), dubnu a únoru (7 008, resp. 6 813), přičemž průměr byl 3786 dotazů měsíčně. Nejméně dotazů bylo zadáno v srpnu (119), lednu (339) a červenci (573).

Nižší využití databází v červenci až září odpovídá průběhu akademického roku a je patrná i předchozích letech (2010 červenec – 46 vstupů a 493 dotazů, srpen – 21 vstupů a 160 dotazů, září – 62 vstupů a 579 dotazů; 2009 červenec – 34 vstupů a 332 dotazů, srpen – 24 vstupů a 283 dotazů, v tomto roce byl třetím nejslabším měsícem červen – 52 vstupů a 524 dotazů). Výsledky z ledna 2011 nejsou typické pro toto období – v lednu 2009 bylo zaznamenáno 354 vstupů a 6 248 rešeršních dotazů, v lednu 2010 to bylo 828 vstupů s 9 262 dotazy).

Library, Information Science & Technology Abstracts with Full Text jako jednooborová databáze má na Slezské univerzitě jen omezený počet uživatelů, přesto bylo v roce 2011 v databázi zadáno 5424 rešeršních dotazů, přičemž opět nejméně dotazů bylo v letních měsících (135) a nejvíce byla databáze využívána ve třetím čtvrtletí roku (3058 dotazů), což je více než za celé předchozí období dohromady. Přístupy do databáze odpovídají počtu dotazů – nejvíce přístupů bylo v říjnu až prosinci (544), celkový počet byl 1238 vstupů.

Další, úzce vymezenému počtu uživatelů určenou databází, je *Computers & Applied Sciences Complete*, v loňském roce zde bylo zadáno 4590 rešerší při 1072 vstupech do databáze. Současně bylo 77 výsledků hledání zobrazeno ve fulltextu a u 104 vyhledaných záznamů dokumentů byly zobrazeny abstrakty.

Web of Knowledge je webové rozhraní jehož prostřednictvím firma Thomson Reuters, tvůrce a správce databází, umožňuje přístup do databází *Web of Science* a *Journal Citation Reports*. Databáze *Web of Science*, kterou tvoří pět citačních rejstříků, rozdělených podle zaměření časopisů, je považována za nejvýznamnější světový informační zdroj v oblasti vědy a výzkumu a současně slouží jako zdroj pro hodnocení kvality vědecké a výzkumné práce. Databázi lze využívat nejen jako bibliografickou databázi, ale také jako zdroj zjištění citovanosti autora, resp. dokumentu. Uživatelé na SU zadali během roku 2011 do *Web of Science* celkem 15 570 dotazů, při 2 322 přihlášeních. Databáze byla využívána poměrně rovnoměrně během celého roku s výjimkou měsíce července (11 přihlášení). Celkem bylo zobrazeno 6 182 citačních dat.

Přes rozhraní *Web of Knowledge* je možné vyhledávat rovněž v citačním rejstříku *Journal Citation Reports*, tento informační zdroj poskytuje statistické údaje a metrické ukazatele k hodnocení a porovnávání kvality vědeckých časopisů. Jedním

z ukazatelů je také impact faktor, metrický údaj představující četnost citací průměrného článku daného časopisu v běžném roce. Z tohoto údaje lze odvodit určitou důležitost či prestižnost časopisu a může ovlivnit autory při rozhodování, ve kterém odborném periodiku publikovat, resp. při výběru periodik relevantních k jejich oblasti zájmu. Impact faktor je považován za měřítko kvality vědeckých časopisů. V roce 2011 se do databáze Journal Citation Reports pro vyhledávání přihlásilo 540 uživatelů ze Slezské univerzity se 769 dotazy. Největší zájem byl zaznamenán v měsících listopadu a prosinci, kdy bylo do databáze zadáno 274 dotazů, což je téměř polovina celkového počtu. Počty přihlášení jsou během roku mnohem vyváženější (33-49 přihlášení), výjimku tvoří srpen a září (21 a 24 přihlášení) a na druhé straně listopad (78 přihlášení).

Slezská univerzita má jako člen konsorcia také přístup do databází **ScienceDirect** a **Scopus**, produktů nakladatelství Elsevier Science. Pro zvýšení uživatelského komfortu zavedla firma v polovině roku 2011 *SciVerse* - jednotné integrované rozhraní pro vyhledávání v těchto databázích.

ScienceDirect je multioborová plnotextová databáze vědeckých časopisů, na Slezské univerzitě je využívána zejména studenty a pedagogy přírodních oborů, matematiky, informatiky, ekonomie, ale také sociálních věd. V loňském roce byla databáze nejčastěji využívána v druhé polovině roku, v měsících září až prosinci bylo zaznamenáno 1901 přihlášení z celkového počtu 3111 přístupů. Do databáze bylo zadáno 17 765 dotazů a v plném textu zobrazeno 3 826 dokumentů. Ve srovnání s předchozím rokem, tj. rokem 2010, došlo k nárůstu počtu přístupů do databáze (rok 2010 - 4 280 přístupů), při současném poklesu zadaných dotazů (23 507). V plném textu bylo v roce 2010 zobrazeno 5 178 dokumentů. Nejvíce přihlášení a současně zadaných dotazů bylo v měsíci dubnu (1 591; 5 856), což je 3x více než v druhém nejvytíženějším měsíci (březen 416) z pohledu přístupů a asi 2x více z pohledu dotazů (listopad 2 567).

Scopus je polytematickou bibliografickou a citační databází zahrnující více než 18 500 recenzovaných časopisů. Databáze obsahuje nástroje, které sledují citační indexy (ohlasy) článků a jejich autorů. Jedním z nich je H-index (Hirschův index), jímž se měří výkonnost autora, resp. autorů či instituce. Během roku 2011 zjišťovalo data ve Scopusu 869 uživatelů, největší počet v listopadu (117), prosinci (111) a dubnu (106). Celkem bylo zadáno 5 733 rešeršních dotazů, „nejsilnějšími“ měsíci byly listopad (1253), prosinec (796) a květen (793), což je přímo úměrné počtu přihlášení do databáze.

Databáze **LISA** (Library and Information Science Abstracts) je zdroj zaměřen na knihovnictví, knihovní management, informační vědu, informační technologie, vyhledávání v databázích apod. Slezská univerzita v Opavě je jednou ze čtyř institucí v České republice¹, která zajišťuje přístup do této bibliografické databáze. Vydavatelem databáze je firma ProQuest a počátkem roku 2011 byla LISA převedena z původního rozhraní CSA Illumina na platformu ProQuest. Ze statistických údajů za loňský rok lze zjistit pouze počet položených dotazů za 9 měsíců, nebyly zveřejněny údaje za období duben až červen 2011. Za známé období je to 1 015 rešeršních dotazů a zobrazeno bylo (zde jsou statistické záznamy v úplnosti) 1306 záznamů, přičemž polovina záznamů byla zobrazena v prosinci (665) a nejčastěji byla databáze využita v říjnu (367 dotazů).

¹ Dalšími jsou Národní knihovna ČR, Univerzita Karlova v Praze, Moravská zemská knihovna Brno.

Závěr

Kvalitní vědecká práce, ale také studium, vyžadují kvalitní informační zdroje. A dnes jsou to stále častěji zdroje v elektronické podobě. Úkolem nás knihovníků, resp. informačních pracovníků, je tyto informační zdroje našim uživatelům zprostředkovat a naučit je, jak tyto zdroje efektivně využívat.

Použité zdroje:

AIP. *LISA – Library and Information Science Abstracts* [online]. Albertina icome Praha, 2003 - 2010 [cit. 2012-04-24]. Dostupné z: <http://www.aip.cz/produkt.php?produkt=314>.

Databáze LISA (Library and Information Science Abstracts) [online]. [cit. 2012-04-24]. Dostupné z: http://www.nkp.cz/project/pdf_tabulky/lisa.pdf.

Informační zdroje knihovnictví a informační vědu: [statistiky LISA, LISTA, Computers & Applied Sciences Complete] [online]. [cit. 2012 -04-24]. Dostupné z: <http://www.nkp.cz/project/start.html>.

Knihovna AV ČR. *Statistické údaje: využití Web of Knowledge* [online]. Knihovna AV ČR, c2012 [cit. 2012 -04-24]. Dostupné z: <http://www.lib.cas.cz/online-databaze/web-of-knowledge/statisticke-udaje/>.

Knihovna AV ČR. *Web of Knowledge: o databázi* [online]. Knihovna AV ČR, c2012 [cit. 2012 -04-24]. Dostupné z: <http://www.lib.cas.cz/online-databaze/web-of-knowledge/>.

SciVerse. *About Scopus* [online]. Elsevier B.V., ©2012 [cit. 2012-04-24]. Dostupné z: <http://www.info.sciverse.com/scopus/about>.

SciVerse. *SciVerse ScienceDirect* [online]. Elsevier B.V., ©2012 [cit. 2012-04-24]. Dostupné z: http://www.info.sciverse.com/sciencedirect?utm_source=sciencedirect&utm_medium=link&utm_campaign=aboutsdl.

THOMSON REUTERS. *Journal Citation Reports: na platformě Web of Knowledge: stručné informace* [online]. Thomson Reuters, c2009 [cit. 2012 -04-24]. Dostupné z: http://thomsonreuters.com/content/science/pdf/ssr/training/jcr_qrc_cz.pdf.

THOMSON REUTERS. *Web of Science: co je Web of Science* [online]. Thomson Reuters, c2011 [cit. 2012 -04-24]. Dostupné z: http://thomsonreuters.com/content/science/pdf/ssr/training/wok5_wos_qrc_cz.pdf.

Web4ce. *Multilicence pro vstup do databází EBSCO: databáze EBSCO v projektu INFOZ* [online]. Web4ce, c2008 [cit. 2012-04-24]. Dostupné z: <http://ineb.nkp.cz/cz/databaze/seznam-databazi.html>.

Web4ce. *Multilicence pro vstup do databází EBSCO: o projektu* [online]. Web4ce, c2008 [cit. 2012-04-24]. Dostupné z: <http://ineb.nkp.cz/>.